

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2004-2005

Sanayi Devriminden Günümüze Siyasal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutlarıyla Küreselleşme

Gülten Kazgan

Küreselleşme deyiminin ortaya çıkışı 1980'lere dayanır. Karşımızdaki kavram yeni olmakla birlikte, süreç o kadar yeni değildir. Küreselleşme, elektronik devrimini izleyen süreçte ABD önderliğinde ortaya çıkan bir ekonomik, teknolojik toplumsal sürecin ürünüdür.

Elektronik devrimle birlikte haberleşme olağanüstü ivme kazandı; birim maliyeti düştü. İnsanlara ve sanayiye bir çeşit yer değiştirme olanağı sağlandı; daha doğrusu, insanlara fiilen yer değiştirmeden sanki yer değiştirmiş gibi dış dünyadan birtakım işleri alıp yapabileme imkânı getirdi. Bu itibarla elektronik devrimin küreselleşme sürecinde bu aşamada getirdiği etkiler ve sonuçlar çok önemlidir.

1989'da Doğu Blokunun, 1991'de de SSCB'nin dağılması üzerine dünya tek kutuplu kaldı ve kalan tek kutupta ABD dünyanın egemen devleti olarak bir serbestleşme, bütün hudutların kaldırılması ve dünyanın tek pazara dönüştürülmesi çabasına girdi. Bu süreçte sermaye hareketleri başat rol oynadı. Sermayenin küresel dolaşımı, fevkalade yüksek ivme almış bir üretim faktörü durumuna geldi. Öyle ki, yalnız döviz piyasalarında günde 1 trilyon dolar tutarında para el değiştiriyor. Aynı şey doğrudan yatırımlar için de geçerli. Bugün artık öyle bir noktaya gelindi ki, herhangi bir kompleks malın değişik parçalarını dünyanın dört bir tarafında üretip dünyanın bir başka yerinde birleştirip pazarlamak mümkün. Üretim küreselleşti; üretim faktörü olarak sermaye küreselleşti. Bu ivme itibarıyla bugün yaşadığımız küreselleşme daha önce yaşanan küreselleşme süreçlerinden farklar gösteriyor. Küreselleşme süreçlerinin özgün bir aşamasında yaşıyoruz.

İnsanoğlunun tekerleği buluşundan bu yana adım adım küreselleşmeye gittiği söylenebilir. Ancak daha geniş bir perspektifle bakarsanız, küreselleşme üç aşamada ortaya çıkmış gözüküyor. Birinci aşama, ortaçağdan itibaren yaşanan coğrafi keşifler, bunların gerisinde yatan birtakım teknolojik buluşlardır. Coğrafi keşifleri izleyen noktada birtakım kolonizasyon süreçleri, belirli toprakları ele geçirmek için yağmalama hareketleri, katliam hareketleri, devam eder. Birinci aşamaya "merkantil kapitalizm" diyebiliriz. İvmenin başlangıç noktası olan coğrafi keşiflerin gerisinde İspanya, İtalya, Portekiz gibi birtakım Akdeniz devletleri bulunmakla birlikte, daha sonra bu ivmeyi sürdüren Hollanda, İngiltere gibi ülkeler oldu. Bu, aşağı yukarı Amerika'nın keşfiyle başlayıp 18. yüzyıl ortasına kadar gelen bir süreçtir. Amaçlanan ticaret, ulaştırmanın güçlükleri dolayısıyla birtakım kolonları bilinen ya da yeni tanınan yörelere yerleştirme ve bunlar yoluyla ticareti sürdürme, oraların zenginliklerini Avrupa'ya aktarma biçiminde yürümüştür. 18. yüzyılın son çeyreğiyle başlayan ikinci aşamanın gerisinde gene önemli teknolojik buluşlar vardır. Bunların başında, James Watt'ın buhar makinesini icat etmesi gelir. Buhar makinesinin icadıyla, onun uygulanabildiği diğer alanlarla birlikte, sanayi devrimi olarak adlandırdığımız müthiş devrim yaşanır. İmalât sanayiinde bir devrim ortaya çıkar; bunu denizyolları ve demiryolları yoluyla ulaşım devrimi izler. Ulaşım maliyetlerinin düşmesi aynı zamanda ticarete ivme verir, ticaretin rizikolarını, maliyetini düşürür ve böylece Avrupa'dan dış dünyaya yayılmayı kolaylaştırır. Bu yayılmada aynı zamanda sermaye dolaysız yatırımlar biçiminde dış dünyaya gider. Tabii, hepsinin gerisindeki temel dürtü, Avrupalı'nın kâr sağlamak için bir yandan maliyeti düşürürken bir yandan da üretim için pazarlarını genişletme hedefidir.

19. yüzyıl ortasında elektriğin seferber edilmesiyle telgraf devreye girerken haberleşmenin kolaylaşmasıyla birlikte çok önemli bir süreç ortaya çıkar. Küreselleşme dediğimizde bütün pazarların bütünleştiği; dünyanın bir pazar haline geldiği; bu pazarda malların, hizmetlerin, sermayenin serbest olarak dolaştığı bir model söz konusudur. Bütünleşmiş bir pazarın ortaya çıkabilmesi için, haberleşmenin mükemmel olması gerekir. Pazarın bir ucundan diğer ucuna binlerce kilometrenin olması, örneğin bugünün dünyasında önemli değildir; televizyon ya da bilgisayar yoluyla bugün bir ucundaki bir olayı yarım dakika içinde diğer uçtan öğrenmek mümkündür. Bunun ilk aşaması olan telgraf, dünya pazarlarının birleşmesi yolunda önemli bir aşama kaydetirdi insanlara. Telgraf yoluyla pazarlar birbirinden haberdar hale geldi ve bunun olmasıyla mali sermayenin hareketlerinde haber alabilme ve bu yoldan da borsaların birlikte çalışması, bütünleşmesi olayı ortaya çıktı. Sanayileşmeyle gelen aşamayı ulaştırma ve haberleşmenin izlemesi, hem ulaştırma maliyetlerinin düşmesiyle birlikte malların taşınmasını hem de haberleşme yoluyla yeni kâr imkanlarının ortaya çıkmasını sağladı. Buhar makinesiyle başlayan süreçte ortaya çıkan değişimler, ulaştırma-haberleşme devrimi ve pazarların bütünleşmesinde bir ikinci aşama oluşturdu. Artık mal fiyatları gibi mali piyasalarda da yakınsama fiyatlarda ortaya çıkabiliyordu.

Önce ticari kapitalizm, sonra sanayi kapitalizmi yoluyla küreselleşme sürecinde belirgin farklılıklar da ortaya çıktı. Ticari kapitalizmle birlikte küreselleşme, yani yeni kıtaların keşfi, insanların gidip oradaki malları yağmalaması, altın ve gümüşü, orada buldukları yeni bitkileri, hayvanları getirmeleri Avrupa'ya doğru bir servet akımı yarattı. Ancak bunun yanında, merkantilizmin daha ileri bir aşamasında Afrika'dan Amerika'ya doğru ve diğer kıtalara doğru ters bir akım ortaya çıktı: köle ticareti. Köle ticareti müthiş bir yeni kâr kaynağı oldu. Afrika halkları köleleştirilerek Latin Amerika'ya, Kuzey Amerika'ya, Batı Hint Adalarına taşındı. Bu, çok özgün bir olaydı dünya tarihi açısından; temelinde köle ticaretinin yattığı bir emek faktörü hareketi süreciydi ve aynı zamanda keşfedilen kıtaların yeni insanlara kavuşması, iş gücüne kavuşması, kol gücüne kavuşması hareketiydi.

Sanayi kapitalizmine geldiğimiz zaman, süreç farklılaştı. Sermayenin, Avrupa merkezli bu kapitalizmin gelişme evresinde Avrupa'dan demiryolları ve denizyollarını geliştirip pazarı genişletmek amacıyla dış dünyaya sermaye aktarılmasıyla Avrupa'dan dış sermaye yatırımı ortaya çıktı. Yine insan hareketleri söz konusuydu ancak bu kez köle ticareti biçiminde değil; çünkü 1861'de alınan bir kararla köle ticareti yasaklandı. Denizaşırı topraklarda imkânların geniş olması, ücretlerin yüksek olması ve kol gücüne duyulan ihtiyaç dolayısıyla başta Avrupa'dan olmak üzere denizaşırı topraklara doğru özgür insanın göçü başladı. Özgür insanın göçüne paralel olarak aynı zamanda yeni sermaye hareketi ortaya çıktı. Sanayi kapitalizminin ortaya çıkardığı küreselleşme, ulaştırma masrafları düştüğü için yeni pazar arayışlarında mal ticaretinin artırılması, ama aynı zamanda hem sermaye hem insan hareketlerinin ivme kazanması biçiminde oldu. Bu, merkantilizm

aşamasındaki küreselleşmeden önemli ölçüde farklıydı. O aşamada ticaret kolonlar yoluyla, insan hareketi ise köleler biçiminde gerçekleşiyordu ve sanayi-tarım malları hareketi sınırlıydı.

Gerek merkantilizm gerek sanayi kapitalizmi kendi içlerinde birtakım çelişkiler de getirdiler. Bu çelişkilerin başında, bir kısım Avrupalı halklara zenginleşme imkânları sunulurken, büyük siyasal toplumsal dönüşümler yaratılırken, diğer tarafta bunu izleyemeyen halkların, imparatorlukların geri kalması gelir. Dünya tarihinde "gelişmiş olanlar-gelişmemiş olanlar" şeklinde büyük bir ayrışmanın başlaması, bu evreye dayanır. Merkantilizm aşamasında zenginleşen Avrupalı halklar, gelen yeni siyasal dönüşümler söz konusuydu ve bunu yaşayamayanlar geride kalmıştı; ancak sanayi kapitalizmi bu farklı etkiyi daha da şiddetlendirdi ve başlangıçtaki kopuş daha da keskinleşti.

Merkantilizm sermaye birikimi temelde Batı Avrupa'yı çok zenginleştirdi. Bu zenginleşme süreci, eşanlı olarak feodalizmin yıkılışı ve buna paralel olarak ulus-devletlerin oluşmaya başlamasıyla birlikte gelişti. Böylece Batı Avrupa hem zenginleşti, hem de ulus-devletin oluşumu gibi önemli bir süreci yaşar hale geldi. Merkantilizmin en önde gelen devleti olan İngiltere, sanayi kapitalizminin de yaratıldığı merkez oldu. Batı Avrupa merkantilizmdeki zenginleşme sürecini yaşarken, ondan önceki dönemin güçlü imparatorluklarında büyük kopuşlar söz konusu oldu. O döneme kadar dünyanın uygarlık merkezi olan, teknik buluşlara imza koyarak, pusuladan baruta, kâğıttan kâğıt paraya, depremölcülerden porselene, ipeğe bir dizi buluş yaratmış olan Çin İmparatorluğu, 16. yüzyıldan itibaren çöküşe geçti. İmparatorluk, merkantilizmdeki zenginliği izleyememiş ve bir kısım buluşlarını kendisi seferber edememişti; bu buluşlar yeni keşiflerde Avrupalılarca seferber edilmişti. Benzer bir durum Osmanlı İmparatorluğu'nda ortaya çıktı. 15. yüzyılın sonuna kadar Osmanlıyla Avrupa toplumları arasında bir ilerilik-gerilik söz konusu değilken, 16. yüzyıldan itibaren her anlamda bir kopuş başladı. Avrupa'da bu merkantil zenginleşmeyle hem siyasal (ulus-devlete doğru), hem toplumsal (daha aydınlık kafaların yetiştirilmesi yolunda) bir dönüşüm başladı. Rönesans ve Reformasyon bu paralele gelişti. Bu dönüşümün kaynağında yaratıcı kâr dürtüsü yatıyordu.

Sanayi kapitalizmiyle birlikte, ortaya çıkan bu kopuş daha da şiddetlendi; çünkü sanayi kapitalizmi aynı zamanda dış pazarları ele geçirip ya tam sömürleştiriyor ya da yarı sömürleştiriyordu. Bu itibarla merkantilizmin altın yağması, insanları köleleştirme, yarı sömürge-tam sömürge toplumlar olmak üzere deniz aşırı topraklarda yeni bir biçim aldı; Batı Avrupa ve onu izleyerek Amerika'nın kuzey bölümü yeni teknolojik buluşlarla iyice ileri gitti. Bu olanaklarla birlikte Birinci Dünya Savaşı arifesinde bu kopuş artık iyice keskinleşmişti.

Sanayi kapitalizmi toplumların görece zenginleşmesi yönünde Batı Avrupa'nın kendi içinde de birtakım farklılaşmalar yarattı. Başlangıçta İngiltere bir dünya imparatorluğu kurmak için yola çıkmış, "üstünde güneş batmayan imparatorluk" diye bilinen o büyük toprak alanını yönetir hale gelmişti. İngiltere'yi Fransa izlemişti. Teknolojik buluşlarda öncülüğü yaptıkları gibi sömürleştirimin getirdiği ek zenginlikler, Batı Avrupa'daki diğer devletleri de hemen uyandırdı. Bunların yaşadığı büyük dönüşüme, güçlenmeye karşı diğer büyük devletler, başta Almanya "gardını" almaya başladı. Japonlar da bunu fark ettiler. 1860'larda Meiji devrimi, Japonya'nın eski feodal yapısını değiştirmek ve yeni bir yapıya sokmak biçiminde gelişti. Ama burada, Batı Avrupa'nın bireye dayanan girişimci kapitalist sisteminden biraz farklı biçimde bir bürokratik kapitalizm yaratıldı. Avrupa'nın yarı içinde yarı dışında yer alan ve Büyük Petro'yla zaten 18. yüzyılda büyük değişimler geçirmiş olan Rusya ise, özellikle savaş sanayiini kurmak yoluyla büyük devlet konumuna geldi. Hollanda kendi sömürge imparatorluğunu kurarken İtalya ve prenslikleri-krallıkları birleşen Almanya, ABD gibi bütünleşerek tepki koydular.

20. yüzyılın başına gelindiğinde, sanayi kapitalizminin içinde büyük devletlerin büyük çekişmeleri ortaya çıktı. Avrupa'da, merkantilizm döneminden sonra, sanayi kapitalizmiyle gelişen Belçika, Hollanda, Fransa, İngiltere gibi sömürge imparatorlukları oluştu. Bu sömürge imparatorlukları yarı kapalı alanlar gibi, metropol ana ülkeyle sömürgeleştirdiği alan içinde bir bütün oluşturuyordu. Metropol ülkenin parası kendi sömürge alanında geçerliydi. Sömürgelere ulaşamamış, Almanya ve İtalya gibi geç sanayileşen ülkeler de vardı. Almanya kendi prensliklerini önce bir gümrük birliğinde topladı, 1870'de Bismarck ile büyük bir güce dönüştü; özellikle bilimsel icatlarda, buluşlarda İngiltere'nin önüne geçti. Bu bağlamda sanayi kapitalizmi, Avrupa'nın kendi içinde, yeni büyüyen devletlerle büyük imparatorluğa daha önce ulaşmış İngiltere ve Fransa gibi devletler arasında büyük çekişme yarattı; sonunda dünya savaşlarına yol açtı. Bir çelişkisi Batı Avrupa içi bu dengesizliklerle ortaya çıktı.

İkincisi, sanayi kapitalizmi köleleşmeyi kaldırdı, ancak müthiş bir işçi sömürsü getirdi. Bu sömürüyle birlikte bir sınıfsal tepki ortaya çıktı. Sömürgelerde de tepkiler uyanmaya başladı. Birinci Dünya Savaşı patladığında, sanayi kapitalizminin yarattığı küreselleşmenin tepkileri de dile gelmiş oluyordu. 1914 öncesi dünyaya bakıldığında, sömürge imparatorlukları olsa da, dünyada en azından batıda devletin az karıştığı bir ekonomi söz konusuydu; ulaştırmanın elverdiği ölçüde büyümüş bir ticaret alanı, aynı şekilde büyümüş haberleşme ağının sağladığı serbest sermaye hareketleri alanı gözleniyordu. Savaş arifesinde Batı devletlerinde harcamaların yapısına bakıldığında, kamu harcamalarının GSMH oranının % 10'un altında kaldığı görülür. Devletin iç ekonomide fiilen yer almadığı, girişimcinin egemen olduğu bir ekonomi söz konusuydu sanayi kapitalizmi yaşayan ülkelerde. Buna karşılık, Marksizm, sosyalizm gibi yeni öğretilerin de desteklediği işçi sınıfında büyüyen tepkiler vardı. Aynı zamanda sömürge alanlarında ulusal tepkiler yükseliyordu. Merkantilizme tepkiler, temelde yeni doğan sanayi girişimcilerin öncülüğünde doğmuştu; oysa şimdi sanayi kapitalizmine tepkiler kendisinin yarattığı oluşumlardan geliyordu.

Birinci Dünya Savaşı bu ortamda patladı; bu savaş sonunda birtakım sömürge ya da yarı sömürgelerin bağımsızlaşma olgusu ortaya çıktı. Türkiye Cumhuriyeti de Osmanlı'nın kalıntısı olan rak o dönemde doğdu. Aynı şekilde savaşı izleyen 1930'lardaki büyük depresyon iki yönlü tepkileri ortaya çıkardı. Depresyonda üretim düşerken, hızlanan işsizlik artışı yaşanıyordu. Bu dönemde dünya küreselleşmeden kopuşa girdi. Zaten bu süreç savaşla başlamıştı; çünkü savaş ticareti, sermaye hareketini, mal hareketini çöktürmüştü. Buna karşı 1930'larda sosyal devlet ortaya çıktı. İşçi sendikalarının toplumda tanınır hale gelmesi, kamu harcamalarının artarak Batı ülkelerinde işsizlere sigortaya sağlanması, kamu harcamalarının aynı zamanda ekonomideki durgunluğa giderek için araç olarak kullanıma yoluna girmesi gündeme geldi. İşsizlik doruklardayken SSCB'nin varlığının yarattığı komünist tehdidine karşı önlem olarak sosyal devlet ortaya çıkıyordu. Ancak bu da yetmedi; İkinci Dünya Savaşı tekrar Birinci Dünya Savaşı'nın büyük devletler arası dengesizliklerinin ürünü olmak üzere devreye girdi;

küreselleşme bu dönemde de söz konusu olmadı. Yani, iki büyük savaş ve arada yaşanan büyük depresyon, 1914-1945 arasındaki 30 yılda mal piyasaları gibi sermaye piyasalarını da çökertmişti.

ABD savaş bittikten hemen sonra, tek güç olarak dünyayı bütünleştirmek ve bir Amerikan sermaye imparatorluğu kurmak arzusundaydı, ancak bu isteğini gerçekleştiremedi. Dünya batı bloku, doğu bloku ve tarafsızlar grubu olarak ayrılmıştı; nükleer güç olan SSCB kendi Doğu Blokunu kurunca, iki kutuplu dünya ortaya çıkmıştı.

Amerika kendi bloku içinde IMF, Dünya Bankası, GATT gibi birtakım kurumlarla blokunda ekonomiye yön veriyor, NATO ile de askeri gücünü pekiştiriyordu. Ama daha önemlisi, sömürge imparatorluklarını dağıtmak için kendi gücünü kullanması oldu; çünkü sömürge imparatorlukları bölünmüş alanlar yaratıyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında başlayan ulusal tepkiler, savaş sonrasında sürdü; 80'lere kadar devam eden süreçte bu imparatorluklar yavaş yavaş dağıldı. Dünya ikiye bölünürken sömürge kalıntılarının önemli bölümü bağımsız devletler olarak tarafsızlar blokunda yer aldı, diğerleri iki blok arasında paylaşıldı.

İkinci Dünya Savaşı'nın egemeni aslında ABD oldu. Onun gücü olmasaydı, Avrupa'nın kendi içindeki savaşı taraflardan birinin kazanması kolay olmayacaktı. Büyük depresyonu en şiddetle yaşayan ülke olması ve işsizliğin doruğa çıkması, Amerika'yı canla başla savaşa yöneltti; askeri harcamalarla birlikte ekonomi canlanmaya başladı; savaşta yarattığı yeni icatlar, rakipsiz mal ihracatı sayesinde çok zenginleşti.

Savaşın egemeni olarak ABD'nin savaş sonrası tek dünyayı kuramamış olmasının çeşitli nedenleri vardı. Savaş sonrasında sömürgeler dağılıncaya bir sürü yoksul ülke ortaya çıkmıştı. (Birleşmiş Milletler ilk toplandığında bağımsız ülke sayısı dünyada 56 iken bugün bu sayı 200'e yakındır.) Bu sömürgeler öyle bir konumdaydı ki, eğer ABD pazarlarını açmayı dayatsa Sovyet blokuna kaçma seçenekleri vardı. Amerika akıllı davrandı, herkes pazarını açsın diye tutturmadı, GATT içinde pazar açma, serbestleşme bağlamında özgürlük tanıdı ve böylece küreselleşme yine ortaya çıkamadı. Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupa ülkeleri ve Japonya öyle yıkılmıştı ki, ancak GATT yoluyla yavaş yavaş serbestleşme süreci başlatılabildi; dünyanın zengin ülkeleri dahi olanakları el verdiği ölçüde, yavaş yavaş serbestleşmeye tabi tutuldu.

Paraların konvertibilitesi, cari işlemler bilançosu serbestliği itibarıyla ortaya çıktı. Mal hareketlerinde ve sermaye hareketlerinde; 80'lere kadar küreselleşme olmadı. Ancak ortaya çıkan yeni olgular bunun süremeyeceğini ortaya koyuyordu. Bir kere, Amerika 1970'lerde iyice ikinci sınıf devlet olma yoluna girmişti. Bunun nedenlerinden biri, Vietnam savaşıyla yaşanan küresel güç imajının bozulmasıydı. İkincisi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dolar Batı blokunun anahtar parası olmuştu; altına bağlı dolar sistemi yürürlüğe girmiş, 35 dolar bir ons altın olarak kabul edilmişti; ancak Vietnam savaşı için askeri harcamalar dolayısıyla ABD bütçesi ve dış dengesi çok bozulmuş, dolar aleyhine spekülasyonlar Bretton Woods sistemini işlemez hale getirmişti. Bunun üzerine 1971 Ağustos'unda Amerika diğer merkez bankalarına, artık dolar karşılığı altın veremeyeceğini söyledi; bu da bir imaj yitimine yol açtı; ABD'ye ve dolara güveni azalttı. Vietnam savaşıyla yenilgiyle ayrılması ise bir diğer neden olarak bunlara eklendi: Askeri gücü, bir avuç gerilla ile başa çıkamamıştı, on yıl sonunda.

Üçüncüsü, Uzakdoğu'da, önderi Japonya olan yeni güçler yükselmeye başlamıştı: Verimlilik ve ihracat artışıyla birlikte ABD'ye karşı büyük dış ticaret fazlaları sağlıyordu. Amerika bu görelî gerilemeden de rahatsız oldu; zira dünyada ekonomik ve siyasi gücünü sürdürmesi için mutlaka sağlam bir ekonomik yapıya sahip olması gerekiyordu. Tam da o sırada 1973 sonunda OPEC ta rafından siyasi tehdit olarak bir petrol krizi yaratılıyordu. Amerika petrolde Ortadoğu'ya bağlı olduğundan, Amerikan ekonomisi bir darbe de buradan alıyordu.

Nihayet, 1978'de Avrupa Topluluğundan büyük mali destekli tarım politikası dolayısıyla tarım ürünleri ihracatı başladı. Dünya pazarında bu yüksek sübvansiyonlu ürünler Amerikan tahılları ve diğer tarım ürünleriyle rekabete girip fiyat düşüşleri yaratınca, Amerika bu konuda da bunalıma girdi; pazarlarını kaybediyordu. Kısacası, 70'ler Amerikan ekonomisi için askeri açıdan, siyasi açıdan ve ekonomik açıdan sıkıntılı bir dönem oldu. 80'lerin başında Reagan iktidara geldiğinde bunlara tepki olarak İngiltere ile birlikte "deregülasyon" hareketi başlatıldı; Dünya Bankası ve IMF'yi de kendi amacına yönelik seferber etti. Konvertibilitenin tanımını değiştirildi. Reagan ayrıca 70'lerde ortaya çıkan elektronik devrimin ürünlerini SSCB'yi güçten düşürmek için kullanma yoluna girdi; SSCB ve blokunun elektronik devrimi izleyememiş olmasının etkisiyle, ABD'nin askeri gücünde görelî bir güçlenme gerçekleşti. Dolayısıyla nükleer güç dengesi de geçerliliğini yitiriyordu artık.

Bu durumu idrak eden ya da gerçeği tam bilmediğinden öyle düşünen Gorbacov, SSCB'de iktidara geldikten sonra şeffaflaşma, özgürleşme, serbest piyasaya geçme yolunda bir politika hedefledi; ancak katı sovyet sistemi üzerine ne şeffaflaşma gelebilirdi ne demokrasi ne de serbest piyasa ekonomisi. Bu arada ABD başka oyunlar da oynuyordu. 80'lerin ikinci yarısında ABD, büyük rezervlere sahip Suudi Arabistan'ın üretimini petrol fiyatlarını etkileyecek boyutta artırmasını ve fiyatların düşmesini sağladı. SSCB'nin başlıca güç kaynağı petrolden gelen gelirdi; Ayrıca ucuz fiyattan petrol vererek Doğu Avrupa'ya sübvansiyon yapmış oluyordu. Ama petrol geliri düşünce, bu olanak bitiyordu. Nitekim 1989'da başlayan ayaklanmayla Doğu Bloku'nun çözülmesini 1991'de SSCB'nin çözülmesi izledi. Sonunda ABD'nin tek dünya gücü kalması, tek bir dünyanın oluşmasını mümkün hale getirdi. Clinton döneminde artık tek güç olarak bir Amerikan dünya imparatorluğundan söz edilmeye başlandı.

Amerikan imparatorluğunun can yakan tarafı Bush'la birlikte belirmeye, küreselleşmenin getirileri yerine götürülerini yaşayan bizim gibi ülkeler için bunun anlamı ortaya çıkmaya başladı. Küreselleşme sürecini sürükleyen, elektronik devrimin yürütücüsü olan, tek dünyayı yaratan, daha önce sömürge imparatorluklarını dağıtan ABD, askeri gücü ve ekonomik gücüyle 90'larda dünya egemeni oldu. Ülkenin dünyadaki GSYİH payı 1/4'ten neredeyse 1/3'e çıktı; dünyanın her yerinden sermayeyi çekti. Ne var ki Oğul Bush'un iktidara gelmesinin ilk yılında New Yrk'ta borsa çöktü. İleri teknoloji şirketleri hisse senetlerinin işlem gördüğü borsada yani Nasdaq'dan sermaye kaçarken şiddetli hisse fiyatı düşüşleri başladı. Büyük yolsuzluklar, denetim şirketlerinin meslek ahlakı dışı davranışları ortaya döküldü. Dolayısıyla bu dönemde Amerikan imparatorluğu, yani küreselleşmeyi götüren güç, zor bir döneme girdi. "Büyük ortadoğu projesi" Vietnam'ın tekrarı

niteliğinde bir imaj yitimine, yalanların ortaya dökülmesine yol açtı. Afganistan'dan sonra Irak'ın işgali ve savaş, "demokrasi ve serbest piyasa" ekonomisi getirme savının altında petrolü ele geçirme amacı olduğunu belirginleştirdi.

Küreselleşmenin geldiği noktada Amerika'nın karşısında AB, Çin, Japonya gibi yükselen güçler yer almakta. Bunun, 2020'li yıllarda, tıpkı sanayi kapitalizmi döneminde, Birinci Dünya Savaşı arifesinde olduğu gibi yeni bir güç dengesi oluşturacağı tahmin edilebilir. AB bütünleşmesi tamamlanacak; hesaba göre Çin o sıralarda Amerikan ekonomisini dengeleyecek hem askeri güce hem GSYİH'ya ulaşacak; Uzakdoğu'da Japonya, Güney Kore, ASEAN bir bütünlük oluşturarak yeni bir güç yaratabilecektir. Kesin olan, dünya güç dengesinin yavaş yavaş Asya'ya kaymasıdır. Tabii, arada bir "yol kazası" olmazsa...

Rusya'nın yakın zamanda dünyada eşi benzeri olmayan bir nükleer silah bulduğunu açıklaması, ülkenin askeri gücünün hâlâ yerinde olduğunu gösteriyor. Fakir Hindistan, 250 milyon civarında zengin üst-orta gelirli nüfusuyla ileri teknoloji bir sanayi merkezi olma yolunda Çin'i izliyor. Amerikan şirketleri ucuz emekten yararlanmak için araştırma geliştirme merkezlerini artık Çin'e ve Hindistan'a taşımaktalar. Amerika'nın kendi içinde çok daha yüksek maliyetle yaptığı işler burada çok daha düşük maliyetle yürütülüyor. Bu da, Amerika'nın istihdam ve beyin kaybetmesi, kendi iş kesimi eliyle bu gücü Uzakdoğu'ya transfer etmesi anlamına geliyor. AB ise çerçeve programları düzenleyip teknolojik gücünü artırmak çabasında; çünkü artık rekabetin temelinde yeni teknoloji yatıyor.

Uzakdoğu'da "Asya değerleri" denen değerler söz konusu, Avrupa Birliği de sosyal devletten vazgeçmiş değil; dolayısıyla yakın gelecekte Amerika'nın vahşi kapitalizmi yerine dünyanın başka anlayışlar çerçevesinde küreselleşiyor olabileceği söylenebilir; şu kadar ki, dünya dengelerinde bu iki güç ABD'yi dengeleyecek noktaya ulaşabilmiş olsunlar.